

ПРИВАТИЗАЦИЯ И ЛИБЕРАЛИЗАЦИЯ НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГИЙНИЯ СЕКТОР В УНГАРИЯ*

Унгария, една от водещите в реформите страни от Източна Европа, смело приватизира енергийния сектор с чуждестранен капитал. Докато на Запад в резултат от либерализацията се стигна до изобилие на електроенергия и силно намаление на тарифите, в Унгария тя доведе до излишък на мощности, но предстои да се извърви още дълъг път до постигане на по-ниски тарифи. Сега страната е изправена пред предизвикателството да либерализира енергийния пазар, срещайки всички проблеми, съпътстващи този процес.

JEL: Q4; Q43; Q48

Либерализацията на енергетиката в западните страни доведе до изненадващ резултат. Икономиката произвеждаше нещо, което практически е невъзможно да стане - тя създаваше енергия от нищо. Само чрез смяна на правилата на пазара, като се рушаха монополи от столетие, изведнъж се появиха излишъци в енергетиката. Потребителите се радват на по-ниски цени на енергията, разходите за производство намаляват, а съществуващите или предстоящите да бъдат построени атомни централи стават ненужни.

Досега регионите в дадена страна се снабдяваха с електричество от една или няколко станции или компании-доставчици, които са държавна собственост или "управлявани от държавата". Така електричеството беше стока на сегментиран монополен пазар, където компаниите бяха облагодетелствани от регионалните монополи. В края на 90-те години обаче настъпиха драматични промени в пазарите на Западна Европа и електроенергията започна да се търгува като всички други стоки. Според Директивата на ЕС за развитие на електроенергията в Европа трябваше да бъдат освободени 25% от пазара на електричеството до февруари 1999 г., 28% до февруари 2000 г., 33% до февруари 2003 г. и 100% до февруари 2006 г. На практика обаче страните преизпълниха този план, като само до 1999 г. либерализираха 66%.

За да се създаде свободен пазар, са необходими два вида мерки - приватизация и либерализация. Скоростта на прогреса при тези мерки в енергийния сектор за отделните страни в Европа е различна - някои от тях имат по-голям напредък в либерализацията, докато други осъществяват по-бързо приватизацията (вж. схемата). В края на процеса всички държави ще се придвижат към разположената долу дясна част на фигурата, където напълно либерализираният пазар с

* Авторът е професор в Kyoto Women's University, Япония (605 Kyoto, Higashiyama, Hiyoshicho 35, Japan). Статията е предоставена за публикуване в сп. "Икономическа мисъл".

частно притежавани електрически компании би облагодетелствал потребителите.

Компании	Нелиберализирани и неприватизирани	Запланувани за либерализация и приватизация	Частично либерализирани и приватизирани	Напълно либерализирани и приватизирани
Държавни	Гърция	Люксембург Франция Ирландия Словакия Италия	Холандия	
Ограничена частна собственост		Полша Австрия Унгария		
Смесена собственост		Испания Португалия Швейцария Чешка Реп. Белгия	Дания Германия	Финландия Швеция Норвегия
Частна собственост			Великобритания	

Схема. Скорост на либерализацията и приватизацията на електрическите компании в страните от Европа

Подготовка за приватизация

Когато през 1993 г. се заговори за приватизация на енергийния сектор, енергоснабдяването в Унгария беше относително стабилно с възможности, надвишаващи потребностите. Това се дължеше главно на две обстоятелства. Първо, положителният икономически растеж в продължение на дълъг период се обърна в отрицателен и проточилата се рецесия доведе до по-малка потребност от енергия. Второ, вносът на енергийни източници от Русия беше все още ненарушен, макар че съседни на Унгария страни вече започнаха да изпитват икономически трудности.

Електроенергийната система по това време се състоеше от 16 производствени и дистрибуторски (разпределителни) компании, трансформирани междувременно в акционерни, където собственикът беше унгарската държава. По-конкретно електростанциите бяха притежание на държавната "MVM" ("Magyar Villamos Muvek", Унгарска енергийна компания), а дистрибуторските бяха собственост на "APV Rt." ("Allami Privatizacios es Vagyonkezele Rt."), която е унгарската държавна холдингова компания за приватизация.

От икономическа гледна точка проблемът при системата беше, че цените на електричеството не се различаваха много от тези по времето на

социализма, т.е. бяха все още деформирани. При тези условия не беше възможно те да бъдат определяни реално. Друга задача беше да се поддържа връзката с промените в енергийната система на ЕС, защото Унгария вече беше започнала подготовка за европейска интеграция.

Следователно новата енергийна политика, която прие унгарският парламент през 1993 г., подчертаваше необходимостта от диверсификация на вноса (с цел да се намали едностранната зависимост от доставките от Русия) и от подобряване на ефективността с въвеждане на конкуренцията на пазара и различните форми на собственост (чрез приватизация).

В съответствие с новата енергийна политика през 1994 г. електрическите компании бяха разпределени в система, състояща се от три равнища. Първото е съставено от 8 от производствените компании, шестте компании-доставчици принадлежат към третото равнище и може би най-важната компания, управляваща цялата система – “MVM Rt.”, е поставена по средата между тях, т.е. на второто равнище. Освен това през същата година беше създадена Унгарска служба по енергетика (“Magyar Energia Hivatal”, МЕН), предназначена да упражнява надзор над енергийния пазар и в частност да лицензира създаването на компании в този сектор, да защитава интересите на потребителите и да подготви необходимите промени на цените на електричеството и газта.

През декември 1994 г. унгарското правителство направи първата крачка към приватизация и по-конкретно реши:

- по-голямата част от акциите на компаниите-доставчици да бъдат продадени на инвеститори, 15% от тях да бъдат дадени срещу компенсационни бонове и останалите 33% да бъдат продадени на фондовата борса;
- електростанциите да бъдат обявени за продан, като се запазят обаче 50+1 % от активите за “MVM”, т.е. за държавата;
- новите цени на електричеството, основаващи се на разходите, да бъдат въведени от 1 януари 1996 г.

Силен тласък на приватизацията беше даден през 1995 г. През 1994 г. новото правителство, представено от социално-либералната коалиция, издаде закон, с който се целеше не само ускоряване на приватизацията, но предприемане на допълнителни стъпки в тази посока. Първо, бумът в приватизацията, започнал от 1990 г., намаляваше, главните индустриални компании вече бяха разпродадени и за да се осигури продължаващ приток на приходи от около 1-1.5 млрд. щ. дол. годишно, трябваше да бъдат обявени за продажба нови обекти. Второ, плащанията по външния дълг се натрупаха през 1995 г. и това също пораждаше необходимост от приходи в конвертируема валута. Трето, държавният бюджет показваше хроничен дефицит, като специално тежестта на обслужването на държавните облигации възлизаше на почти 30% от дефицита.

В Унгария за разлика от други страни в Централна Европа приватизацията беше осъществена главно с чуждестранен капитал, на който се падаха близо 75-80% от държавните дълготрайни материални активи. На табл. 1 са показани намаляващите приходи през 1994 г. и внушителното им нарастване след това, което се дължи на приватизацията на енергийните компании.

Таблица 1

Приходи от приватизацията в Унгария, 1990-1997 г.

	1990 г.	1991 г.	1992 г.	1993 г.	1994 г.	1995 г.	1996 г.	1997 г.
Приходи, млн. щ. дол.	9	325	488	651	99	2 950	475	1300
Структура, общо = 100, %								
Продажби срещу чуждестранна валута	79.1	79.6	61.0	48.2	8.9	86.9	52.1	78.1
Продажби срещу национална валута	20.9	15.6	26.1	12.9	22.5	5.4	16.2	15.0
Продажби срещу заеми	0.0	3.3	8.9	16.9	17.1	0.8	1.7	0.9
Продажби срещу компенсационни бонове	0.0	1.6	4.0	22.0	51.4	6.9	30.0	6.0

Източник. *Muhalyi, P.* A magyar privatizacio kronikaja 1989-1997 (Chronicle of the Hungarian privatization, 1989-1997). Budapest, Koezgazdasagi es Jogi Konyvkiado, 1999.

Приватизация

Приватизацията на енергийния сектор в Унгария се превърна в неотложна задача поради необходимостта от финансови ресурси и така беше предприет най-големият приватизационен проект в страната. През юни 1995 г. правителството взе решение за конкретни мерки, състоящи се в следното:

- По отношение на доставчиците на електричество - около 46.14 - 49.23% от всяка от шестте компании-доставчици да се обявят за приватизация. След 2 години да бъде разрешено на новите собственици да добият мажоритарен дял.

- По отношение на електростанциите - около 34.0-49.71 % от всяка от седемте електростанции да се обявят за приватизация. В случаите, когато някои инвеститори в електростанциите бъдат задължени да разширят

капацитета им чрез допълнителни инвестиции, те могат да получат мажоритарен дял.

- По отношение на "MVM" - 24% от компанията да бъдат обявени за приватизация.¹

Един инвеститор може да получи дялове максимум в две компании-доставчици или в две електростанции (или да участва в консорциум на три).

Това решение на правителството измени една по-рано издадена директива, според която чуждестранни инвеститори не можеха да получат мажоритарен дял нито в компании-доставчици, нито в електростанции, нито в самата "MVM".

Списъкът на предложените за приватизация обекти беше публикуван на 29 юли 1995 г. в местни и западни ежедневници, след което книгата бяха издадени и от 15 октомври започна процедурата по продажбата им. Инвеститорите имаха възможност в рамките на 45 дни да дадат своите предложения (наддавания) за цените, като срокът изтичаше на 30 ноември.

Западните инвеститори проявиха доста голям интерес към този процес, главните причини за което бяха следните:

- Подготовката за приватизация в Западна Европа вече беше започнала с либерализация на пазара на електричество, което доведе до падане на цените. На конкурентния пазар компаниите бяха загубили своята стабилна монополна позиция. Поради свръхдоставка на електричество нови инвестиции в сектора бяха били нерационални. Тези очаквания накараха западните инвеститори в електроенергетиката да разширят интереса си към пазарите в Централна Европа.

- За разлика от променливостта на цените в западните страни (volatility) унгарското правителство гарантираше стабилен 8-процентов предел на колебание (марж).

- Обещанието да се подпишат договори с новите собственици на електрически компании в дългосрочен план (20-25 години) при фиксирани цени (докато прогнозите за цените на Запад бяха към бързо намаляване). Дори и да имаше известен риск, правителствените гаранции, изглежда, бяха привлекателни за стратегическо разширяване.

На първия кръг от търга (1995 г.) шест компании-доставчици и две електростанции (от общо 7) бяха продадени (вж. табл. 2). Приватизацията продължи и през следващите години, когато се проведе вторият кръг за електростанциите.

¹ Според други източници 50+1% трябваше да останат за държавата (A magyar energiapolitika 1999-ben. - Gazdasagi Miniszterium, December 1999).

Таблица 2

Приватизационни сделки през 1995 и 1996-1998 г.*

Компания	Кандидат-купувач	Предлагана цена - млн. форинта (щ. Дол.)
1995 г.		
MVM Rt.	Bayernwerk/EDF/Atel consortium (германска, френска, швейцарска)	43 429
TITASZ Rt.	RWE Energie/EV Schwaben consortium (германска) ISAR Amperwerke (германска)	12 741 17 810 (132)
EMASZ RT.	ISAR Amperwerke (германска) RWE Energie/EV Schwaben consortium (германска)	20 399 22 468 (164)
ELMU RT.	Bayernwerk (германска) RWE Energie/EV Schwaben consortium (германска)	42744 49 046 (358)
EDASZ RT.	EDF International (френска)	26 989 (197)
DEMASZ Rt.	EDF International (френска)	21 235 (155)
DEDASZ Rt.	Bayernwerk (германска) Energie Versorgung Niederosterreich (австрийска)	14 796 (100) 11 200
Електростанция "Vertes"	-	-
Електростанция "Pecs"	-	-
Електростанция "Tisza"	AES Electric (британска) Powergen (британска) STEAG (германска)	5617 14 399 3562
Електростанция "Matra"	AES Electric (британска) NRG Energy Int. (САЩ) RWE Energie/EV Schwaben consortium (германска)	1370 6165 10 138 (74)
Електростанция "Dunamenti"	Powerfin/Tractebel consortium (белгийска) Powergen (британска)	19 331 (141) 24674
Будапещенска електроцентрала	IVO (финландска)	3474
Електростанция "Bakony"	AES Electric (британска)	822
1996-1998 г.		
Електростанция "Pecs"	Bayernwerk (германска) Mecsek Energy Ltd.	(2)
Електростанция "Tisza"	STEAG (германска) AES Summit Generation (САЩ)	10 363 (110)
Будапещенска електроцентрала	Imatran Voima (IVO)/Toma consortium (финландско-японска)	8000 (47)
Електростанция "Bakony"	Transelektro-Euroinvest consortium (унгарска)	4000

* С удебеленото са означени реализираните сделки.
Източник. *Muhalyi, P.* Цит. съч.

Вторият кръг имаше две специфични черти. Първо, новодошлите на унгарския пазар американски, финландски и японски инвеститори бяха лицензирани, което целеше да се неутрализира експанзията на германските фирми. Второ, от 1996 г. чуждестранните инвеститори получиха правото да придобиват мажоритарен дял в унгарските фирми, докато при първия кръг това не се допускаше.

Между приватизираните компании обаче "MVM", на която притежаваше всички електростанции и играеше централна роля в управлението на електрическата система в страната, не беше най-важната. Макар че според приватизационната концепция и тя беше предвидена за продажба, дори през 1999 г. все още оставаше държавна собственост. Друга компания, която също не е продадена, е единствената атомна електроцентрала в Унгария "Paks", произвеждаща 40% от общото електричество в страната. Първоначално тя беше отделена от "MVM" с цел евентуална приватизация, но по-късно "MVM" успя да си я върне, като по този начин препотвърди централната си роля. Атомната електроцентрала "Paks" също е все още държавна собственост. Третата компания е "OVIT" ("Országos Villamosvázlat Rt.", National Power Line Company), която оперира с мрежата за пренос на високочестотен ток. Първоначално и тя беше отделена от MVM, но сега последната отново я притежава. "OVIT" играе важна роля при контрола на разпределението и снабдяването с електричество.

Как могат да бъдат оценени приходите от приватизацията в сравнение с размера на активите? Беше ли недвижимото имущество продадено на добра цена или евтино? Според данните на табл. 3 активите бяха продадени на по-висока цена от тяхната първоначално заявена стойност, като ефективните цени бяха между 105-178% от стойността на активите. Специалисти по енергетиката обаче твърдят, че активите са били продадени на цена само една трета от тяхната реална стойност. Във връзка с това проф. Е. Petz, член на президиума на Унгарската асоциация по енергетика, посочва: "Стойността на активите беше коригирана през 1991 г. Тези коригирани стойности на активите бяха регистрирани сега в счетоводните книжа. Междувременно обаче имаше висока инфлация, поради която до 1995 г., т.е. времето за приватизация, реалната стойност на тези активи в унгарската национална валута беше много по-висока, отколкото е коригираната през 1991 г. Затова не е справедливо да се твърди, че енергийните фирми бяха продадени над цената си."² Според Р. Mihályi цените в приватизационните договори можеха да бъдат 50-60% по-високи, ако имаше достатъчно време да се подготвят търговете и продължат преговорите. Вярно е, че инвеститорите предложиха своите наддавания до 30 ноември 1995 г. и на 6 декември същата година беше взето решение от

² Molnar, P. Peldatlan az energiapar kulfoldi kezbe adasa (It is unprecedented to give energy industry into foreign hands). - Magyar Nemzet, 27 April 1996.

властите по приватизацията. Вярно е също, че приходите от приватизацията можеха да бъдат много по-големи, ако още в началото от унгарска страна беше постигнато съгласие да се дава мажоритарен дял на инвеститорите в приватизираните компании.

Таблица 3

Нови собственици в електрическите компании

Компания	Притежаван дял от инвеститор, %		Съотношение на цените*	Инвеститор
	При приватизацията	През 1999 г.		
ELMU	46.16	76.07	178	RWE-EVS
DEDASZ	47.25	75.30	107	Bayernwerk
DEMASZ	47.98	54.11	122	EDF
EDASZ	47.55	27.38 EDF 27.38 Bayernwerk	123	EDF Bayernwerk
EMASZ	48.81	80.77	134	RWE-EVS
TITASZ	49.23	74.99 Isar-Amperwerke 3.14 други инвеститори	109	Isar-Amperwerke
Електроцентрала "Matra"	38.09	71	100	RWE-EVS
Електроцентрала "Dunamenti"	48.76	50.31 Tractebel 24.45 Tractebel Ltd.	120	Powerfin- Tractebel
Eroeterv	89.60		105	IVO International
Будапещенска електроцентрала	73.70	24.99 IVO Holding 18.44 Fortum Power 24.99 Tomen Power 18.84 Tomen Corp.	74	IVO/Toma
Електроцентрала "Tisza"	80.80		60	AES
Електроцентрала "Bakony"	65.00	51.10	38	Transelektro- Euroinvest
Електроцентрала "Pecs"		68.45		Mecsek Energy Ltd.

* Съотношение между продажната и първоначално заявената при приватизацията цена.

Източник. *Muhalyi, P.* Цит. съч.

Чуждестранно мажоритарно участие и печалби

За чуждестранните инвеститори от първостепенна важност беше, разбира се, въпросът да придобият мажоритарен дял в унгарските компании. Дори и през първия кръг, състоял се през 1995 г., да не можеха да вземат официално такъв дял поради ограничения в приватизационната процедура, фактически те се радваха на надмощие в управлението. P. Muhalyi е съвсем

прав като казва, че "приватизираните компании от първия момент бяха под ръководството на чуждестранните инвеститори". Френската компания "EDF" например запази за себе си три от общо пет управленски места, макар дяловият ѝ капитал да беше само 47.55%. Чуждестранните инвеститори "изобретяваха" методи да осигурят мажоритарен дял от капитала за себе си. За тази цел някои от тях изкупиха дяловете на работещите в компанията, както това направи "Tractebel" в електроцентрала "Dunamenti". Друг метод беше да се увеличи капиталът, както постъпи "RWE" в електроцентрала "Matra". На табл. 3 ясно се вижда, че през 1999 г. чуждестранните собственици притежават мажоритарен дял.

Делът на чуждестранно участие в регистрирания капитал беше 32% в електропроизводството и 67% в снабдяването (вж. табл. 4). Колкото до пазарния дял (доставено електричество през 1999 г.), 43% от него принадлежаша на "RWE", 35% - на "Bayernwerk" и 22% - на "EDF". Това показва преобладаващото присъствие на германски фирми на пазара на електроенергия в Унгария.

Таблица 4

Структура на регистрирания капитал според собствениците към 31 декември 1999 г., общо = 100 (%)

Собственик	Производител	Преносител	Доставчик
Унгарската държава	10.48	99.86	0.19
Местни власти	0.39	0.12	3.84
Унгарски инвеститори	56.86	0.01	27.16
Унгарско участие, общо	67.73	99.99	31.19
Немски инвеститори	8.34	-	43.44
Френски инвеститори	-	-	13.11
Белгийски инвеститори	8.52	-	-
Британски инвеститори	0.54	-	-
Инвеститори от САЩ	10.32	-	3.29
Финландски инвеститори	2.14	-	-
Японски инвеститори	2.14	-	-
Други чуждестранни инвеститори	0.02	-	6.95
Чуждестранно участие, общо	32.02	-	66.79
Нерегистрирано	0.25	0.01	2.02
Общо	100.00	100.00	100.00

Източник. Доклад за дейността на Унгарската служба по енергетика, 1999 г.

Ограниченията в провежданата приватизация предвиждаха в рамките на няколко години да не намалява заетостта в приватизираните компании, както и да не бъдат продавани дялове от придобитите активи в продължение

на 5 години. Тук, разбира се, също се намираха начини за заобикаляне на закона. Например "American AES", вместо да гарантира заетост в електроцентра "Тиса", предложи щедри компенсации при пенсиониране за работещите там и половината от заетите излязоха в пенсия. Френската компания "EDF" поиска отмяна на ограничението за препродажба и след като я получи, продаде през 1997 г. 50% от своя дял на немската "Bayernwerk". Като резултат от "изтъняване" на ограниченията спрямо чуждестранните мениджъри, заетостта в целия отрасъл електроенергия намаля с 22% - от 44 746 заети през 1994 г. на 34 988 през 1999 г. (вж. табл. 5).

По отношение на уволнените служители властите по приватизацията предвиждаха облекчителни мерки. Агенцията за приватизация задела 8.6 млрд. форинта за компенсиране на 15 000 служители. 25% от тази сума обаче беше "икономисана", защото правителството ограничи компенсациите, като плащанията трябва да продължат и в такъв размер до 2004 г.³

Таблица 5

Средногодишен брой на заетите в електрическите компании

Година	Брой
1994	44746
1995	43693
1996	41990
1997	40203
1998	39636
1999	34988

Източник: Доклад за дейността на Унгарската служба по енергетика, 1999 г.

Цените на електроенергията са друг ключов въпрос за инвеститорите. Унгарското правителство обеща да въведе цени на основата на разходите от октомври 1996 г., а от 1 януари 1997 г. цените, които биха давали минимум 8% печалба към активите, и този марж (разлика) да се запази през следващите 5 години, т.е. до 31 декември 2001 г.⁴ Решаването на проблема с колко да нарастат цените беше от компетенциите на Унгарската служба по енергетика. Специалистите в нея предположиха увеличение при производство на електроенергия до 30-31%, а цените на потребител - до 34-35%. В същото време чуждестранните инвеститори настояваха за повишаване до 40%. Подготвителните работи се забавиха, поради което не беше възможно да се спази крайният срок (октомври 1996 г.) за производствените цени и те бяха въведени с 8% разлика в печалбата от

³ Feltöltik a villamoskasszat (Electricity fund will be filled up). - Magyar Hirlap, 1 September 1999.

⁴ Либерализацията на пазара на електричество в Унгария е планирана да започне от 2001 г.

януари 1997 г. Това отново създаде проблем, защото по-голямото нарастване на цените (вместо с планираните 2 стъпки) се очакваше да се възприеме трудно от населението. Като се съобразяваше с общия тренд на инфлация, правителството реши цената да се повишава не много по-различно и определи нарастване с 24.9%. Чуждестранните инвеститори бяха разочаровани, а населението прие решението твърде негативно.

Независимо че очакванията на инвеститорите да не се осъществиха напълно, реализирането на корекцията на цените беше много повече в тяхна полза и нормата им на печалба беше по-висока от тази на компаниите с унгарска собственост. Осемпроцентовата разлика беше основното предположение за корекция на цените, но фактически те нараснаха повече за приватизираните компании, докато тези с държавна собственост получиха по-малък процент печалба. По-конкретно това се случи по следния начин:

Електростанциите продават по цени на производител на "MVM" (търговец на едро), който добавя своя марж към цените на производител и разпределя електричеството между компаниите-доставчици. Те от своя страна добавят техния марж и така се формират цените на потребител. Досега цените на производител в електростанциите се повишиха само с 15%, цените на едро на "MVM" - с 18%, но цените на потребител се увеличиха с 24.9%. Разликата между нарастването на цената на "MVM" и цените на потребител доведе до нарастване на маржа за чуждестранните компании-доставчици с 41%. Ако се разгледат обобщени показатели на базата на тези цени, разпределението им според собствениците е още по-впечатляващо. В резултат от увеличението на цените се получава сума в размер на 57 млрд. форинта, от която чуждестранните компании-доставчици получават 46%, докато техният дял в разходите по доставка на електричество е само 25%. Като краен резултат 85% от приходите от нарастването на цените отива в чуждестранните компании и само 15% в държавните, които притежават половината от общия размер на активите в страната.⁵

Положението беше много по-благоприятно за електростанциите с чуждестранни собственици, при които цените на производител нараснаха с 27%. В същото време цените на държавните електростанции се увеличиха само с 3%, а цените на най-голямата - атомната електроцентраля "Paks", дори намаляха с 3%.

1997 г. беше повратна както за производителите, така и за доставчиците, защото печалбата преди данъчните плащания се обърна в положителна (вж. табл. 6). През тази година само три електростанции - "Bakony" (Transelektro), държавната "Vertes" и ръководената от "RWE"

⁵ По изчисления на М. Jarosi, вицепрезидент на "MVM" (Вж. Jarosi, M. Az energiaprivatizacio oosszefuggesei (Contexts of privatizing energy). - Magyar Nemzet, 16 January 1997.

“EMASZ” отчетоха загуба. Оттогава досега (2001 г.) печалбата преди данъчните плащания във всички клонове непрекъснато нараства.

Таблица 6

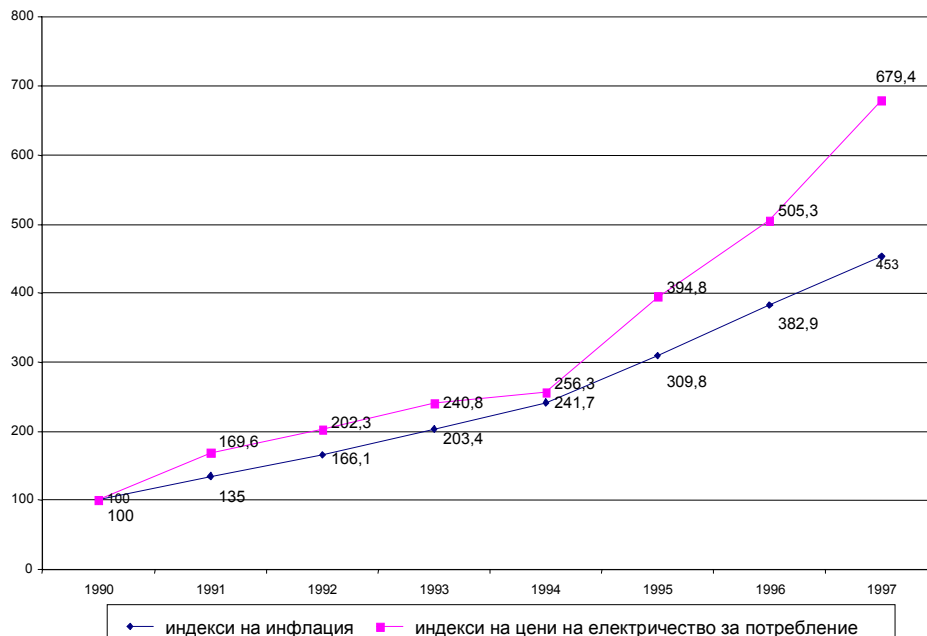
Икономически показатели за електрическите компании, млн. форинта

	1994 г.	1995 г.	1996 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.
Акционерен капитал	804 955	799 366	806 154	816 654	802 587	733 201
Собствен капитал	867 078	795 411	768 724	790 183	803 824	849 423
Приходи – нето	351 323	445 340	587 925	788 500	945 749	1059 235
Печалба преди данъчни плащания, от които:*	-14 737	-73 758	-42 401	18 427	54 812	75 048
Генератори	-5518	-6768	-18 836	12 702	23 400	31 210
Доставчици	-6547	-10 927	-10 700	11 668	28 232	32 809

* Сумата от данните за генераторите и доставчиците не е равна на общата печалба преди данъчните плащания. Останалата сума отразява дейността на “MVM”.
Източник. Доклад на Унгарската служба по енергетика, 1999 г.

Като краен резултат чуждестранните компании още през 1997 г. излязоха на печалба и планираха да инвестират в развитие на мощностите. Немската фирма “Bayernwerk” например предвиждаше да построи електроцентраля “Дебрецен”, като инвестира 17 млрд. форинта от общо 25 млрд. инвестиции.⁶ Ръководената от “RWE” електростанция “Matra” подобряваше непрекъснато рентабилността и в резултат през 1999 г. дивидентите бяха 17.52%. От друга страна, потребителите бяха разочаровани, защото техните сметки за тока се повишиха значително, което се отрази особено зле на пенсионерите. За да бъдат успокоени жителите на страната, бяха обещани компенсации за тези от тях, които са с ниски доходи. Компенсациите възлизаха на 1 млрд. форинта, което отразяваше 1.8% от нарастването на цените. Дори при това положение много от засегнатите с месеци не можеха да плащат високите сметки за ток и се стигна до изключване на тяхното електричество. Макар че се предвиждаше корекцията на цените да не надвишава инфлацията, реалното им увеличение изпревари значително ръста на инфлацията (вж. фигурата).

⁶ Peredi, A. Kijutottak a vesztesegzonabol (Got out from the red). - Nepszabadsag, 15 May 1998. В някои случаи увеличението на цените не можеше да покрие разходите. Например “EDF” предложи Министерството на икономиката да преразгледа цените, защото те не покриваха дори разходите за поддръжка на активите през 1998 г. След като унгарската страна отклони това предложение, проблемът беше отнесен до съда. Вж. Peredi, A. Per aran is emelnek az aram arat a szolgáltatok (Suppliers would raise prices even through lawsuit). - Nepszabadsag, 5 November 1998.

Фиг. Индекси на цените на електричеството за потребление и индекси на инфлация, 1990=100

Развитие на мощностите

Когато се подготвяше приватизацията в Унгария, се осъзнаваше необходимостта от по-нататъшно развитие на мощностите. В миналото за държавните електростанции се заделяха средства за инвестиции от бюджета. Сега държавните органи искаха да има сигурна доставка на електричество, което предполагаше приватизация с ангажименти от инвеститорите за развитие на мощностите. Презумпцията беше, че чуждестранните инвеститори биха дошли само за да придобият пазарен дял, но няма да отговарят за поддържането и развитието на активите, докато оборудването се нуждае от съществено обновяване, което според енергийните специалисти трябваше да започне от 2000 г. Скоро след като приватизацията стартира обаче, стана ясно, че тези опасения са безпочвени, защото много инвеститори декларираха намерения да увеличат мощностите.⁷ Такова

⁷ Например белгийската компания "Tractebel" възнамеряваше да инсталира 200-300 MW газова турбина и да построи електростанция на база твърдо гориво (въглища) с мощност 400 MW. Английската "Powergen" планираше да добави мощност в размер на 390 MW, американската "AES" съобщи за електростанция на база въглища. Вж. *Peredi, A. Hiany helyett eromuboseg?* (Abundance of power plants instead of shortage?). - *Nepszabadsag*, 16 April 1997.

развитие на нещата не беше изненадващо, като се има предвид, че Унгария обеща на чуждестранните инвеститори да закупува електричеството от тях на фиксирани цени за дълъг период, докато в същото време пазарът в Западна Европа стана конкурентен и тежък.

Развитието на мощностите беше стимулирано и чрез представяне на оферти за инвеститорите. През 1997 г. "MVM" предложи оферта, която се основаваше на нуждите от електричество, оценени по-рано - през 1995 г. След преоценката им се оказа, че необходимите мощности са по-малко от изчислените преди, и през 1998 г. беше обявен търг, като победителите в него бяха избрани в началото на 1999 г.

Според заявената през 1995 г. политика по отношение на енергетиката се предвиждаше, че до 2010 г. ще бъдат необходими общо 3000 MW нови мощности, за да заместят старите замърсяващи околната среда производствени единици и да се посрещне нарастващото търсене. По това време се предполагаше търсенето на енергия да се повишава 1.5-1.7% годишно, а след 2000 г.⁸ то би могло да нарасне до 2%. Междувременно обаче реалният растеж беше по-бавен - дори под 1%. В Западна Европа също се отчитат значителни излишъци от мощности, около 60% по-високи от търсенето в пикови моменти. В Унгария излишъците на капацитет са само 24-25%, което е стандартно изискване за страните-членки на Обединената европейска електроенергийна система (УСТРЕ).⁹ През 1997 г. "MVM" целеше да построи мощности за 2000 MW, но при преизчисляване на необходимостта от енергия през 1999 г. тя прие само две предложения за общо 300 MW.

През 1997 г. "MVM" подаде заявки за търг в две категории. Първата беше за производствени единици с по-малко от 200 MW с общ капацитет 800 MW (плюс-минус 200), които да започнат действие между 2001-2003 г. Втората категория беше за производствени единици с повече от 200 MW с общ капацитет 1100 MW (плюс-минус 300), които да стартират между 2004 и 2005 г. В резултат на това 25 кандидати заявиха 63 предложения за общ капацитет 5245 MW от първа категория и 9 кандидати заявиха 26 предложения за общ капацитет над 8000 MW от втората категория. С други думи, предложенията за инвестиции надвишаваха предложения капацитет шест пъти. Ето защо през 1998 г. "MVM" коригира (като намали) предлагания капацитет, като за първата категория той беше фиксиран на 500 MW, които да влязат в действие между 2002-2004 г., и за втората категория - на 600 MW, които да започнат между 2003-2006 г. Това означава, че първоначално заявеният капацитет беше намален почти с 50% - от 1900 на 1100 MW. Този път бяха направени 24 заявки за общ капацитет 3524 MW от първата категория и 9 заявки за 4017 MW от втората. Отново предложеният капацитет

⁸ Данните са взети от интервю с I. Bakacs, президент на "MVM". Вж. *Peredi, A. A legkisebb rosszat probaltak valasztani (Try to choose the least worse)*. - *Nepszabadsag*, 24 February 1999.

⁹ За да увеличи безопасността, през 1990 г. Унгария започна преговори за присъединяване към УСТРЕ и през 1999 г. стана неин член.

надвишаваше повече от шест пъти обявения в офертата. Интересен е моделът на предложенията от първата категория. От тях 60.3% бяха проекти на база основно гориво газ и 34% - с основно гориво въглища. Всички проекти на база газ бяха от типа комбиниран цикъл газ-турбина.

Накрая бяха приети две предложения от първата категория. Едното беше за 191 MW от описания тип с комбиниран цикъл на електроцентрала "Тиса", заявено от "AES", и второто - за 110 MW от същия тип (електроцентрала "Kispest"), заявено от Будапещенската електроцентрала. Средните производствени разходи се очакваше да бъдат 6.43 форинта за квтч в "AES"-проекта и съответно 6.87 форинта в Будапещенската електроцентрала. Така с приетите предложения първоначално проектираните мощности от 2000 намаляха на само 300 MW.

Интерес представлява перспективният, но отхвърлен впоследствие проект на "RWE". Германската фирма предложи при приватизацията на електроцентрала "Matra" да увеличи производствените мощности с нови проекти от 2500 MW. Според "тайното споразумение" "RWE" щеше да плати допълнително 26 млн. щ. дол. над продажната цена на "Matra", щеше да построи нови мощности и "MVM" щеше да купува от тях електричество без конкуренция в продължение на 5 години.¹⁰ Предложението изглеждаше много изгодно, защото ресурсът от въглища в района около електроцентрала "Matra" би бил достатъчен за 120 години и производствените разходи биха били 7-8 форинта за квтч, което е почти както при газовите електроцентрали.¹¹ Очакваше се също положителен ефект от създаване на работни места - новата електроцентрала трябваше да наеме 6000 работници между 2000-2005 г. и още 1500 след това.¹² Даже когато "MVM" намали предлаганите за изграждане мощности, "RWE" декларира готовност да инсталира по-малко мощности. Възникна и икономически въпрос – "MVM" щеше да плати 18 млрд. щ. дол. под формата на гарантирана цена на електричеството за "RWE" в продължение на 5 години, докато реалната пазарна цена (като резултат от либерализацията и в частност вноса) може би щеше да бъде по-ниска. Накрая през 2000 г. Унгария отклони предложението на "RWE" и плати 26 млн. щ. дол. или общо с лихвите 30 млн. като компенсация за неустойката. Тази сума беше много по-малка, отколкото би била загубата от гарантираните цени на електричеството.

Дискусия и критика

Положителната световна практика е осъществяването на приватизация да се обсъжда чрез дискусия и после да се обмислят пътищата и методите за

¹⁰ *Myhalyi, P.* Цит. съч.

¹¹ *Peredi, A.* Megis bovalhet a Matrai Eromu? (Matra Power Plant can still expand?). - *Nepszabadsag*, 10 April 1999.

¹² Пак там.

нейната оптимална реализация. В Унгария се случи точно обратното. Поради неотложната нужда от получаване на допълнителни приходи правителството внезапно реши да приватизира енергийния сектор. Това решение беше взето без консенсус в парламента, което, както посочи в едно интервю Т. Pongracz, шеф на президиума на AVU (Държавната агенция за приватизация), не може да стане в условията на западната демокрация.¹³ Така дискусиата и критиката дойдоха, след като приватизацията вече беше започнала.

Критиката се насочи главно към чуждестранното мажоритарно участие, като се отбелязваше, че цялостната приватизация на енергийния сектор, базиран на цялата национална икономика, би била без прецедент в света и би накърнила суверенитета на страната. В началото концепцията за приватизация предвиждаше смесена собственост, първо с мажоритарно участие на държавата. Този план обаче беше прекъснат с внезапното решение от 1994 г. тя да се ускори. Според професор Petz, за да се запазят националните интереси, делът на чуждестранния капитал трябва да бъде от порядъка на 25-30%.¹⁴ Поради приоритета за получаване на приходи цените на приватизационните сделки и времето за продажба не можеха да бъдат осъществени по оптимален начин. Освен това бързото решение не позволи да се обърне внимание на изследванията на Унгарската академия на науките и приватизацията на енергийния сектор беше предадена в ръцете на непрофесионалисти.¹⁵

Във връзка с нарастването на цените на електроенергията М. Jarosi твърди, че то беше осъществено неравномерно в полза на чуждестранните компании. Той посочва, че произвеждащите енергия компании са в неблагоприятно положение, въпреки че на тях се пада голяма част от новосъздадената стойност и те се нуждаят от повече средства за обновяване и развитие на активите си. Чуждестранните мениджъри и местните "създатели на пазара" подчертаваха нуждата от нарастване на цените на енергията в Унгария до равнището на тези в западните страни. Проф. Petz обаче предупреди, че понятието международно равнище не би било коректно, защото вътрешните реални разходи трябва да бъдат покрити от цените. Тук трябва да се отчитат и разходите за обновяване (замяна) и развитие на активите, както и тези за складиране (съхраняване) на ядрените отпадъци, а на по-късен етап 9 и за унищожаването на атомната електроцентрала "Paks".¹⁶

¹³ Pongracz, T. A maganositas tanulsagairol (T. Pongracz on the lessons of privatization). - In: D. Megyeri. A szuverenitasunkat veszelyezteti az energiaszektor teljes privatizacioja (Total privatization of the energy sector is a danger for our sovereignty). - Magyar Nemzet, 15 May 1997.

¹⁴ Molnar, P. Peldatlan az energiai par kulfoldi kezbe adasa (It is unprecedented to give energy industry into foreign hands). - Magyar Nemzet, 27 April 1996.

¹⁵ Molnar, P. Vagyontalanitas szemellenzovel (Narrowminded unprivatizing). - Magyar Nemzet, 16 January 1997.

¹⁶ Molnar, P. Peldatlan az energiai par kulfoldi kezbe adasa...

Либерализация

Либерализацията на пазара на електричество означава, че всяка компания може да построи електроцентрали(и), която (които) от своя страна може (могат) да продава(т) свободно електричество на други компании-доставчици, консуматорите да бъдат свободни да купуват от най-евтиния източник и вносно-износната дейност да е свободно осъществима. В резултат от това се очаква цените да се понижат, а комуналните услуги да се подобрят.

В Унгария беше предвидено либерализацията да започне през януари 2001 г. чрез отваряне на 10% от пазара на електричество. Следвайки политиката за присъединяване към ЕС, пазарът ще бъде отворен първо за големите потребители, които консумират годишно над 100 GWh (гигаватчаса). В тази категория има 12-14 големи компании, като техният пазарен дял е около 10-15%. На тези компании ще бъде дадено право да избират свободно своите доставчици. На следващ, втори етап, започващ от 2005 г., либерализацията ще се разшири, обхващайки и домакинствата като потребители.

Либерализираният пазар ще се основава на специална пазарна институция, която, подобно на фондовата борса, е наречена Енергийна борса (или пул), където производители и потребители могат да търгуват електричество. Унгарският модел ще се формира, като се използва опитът на пуловете на западните пазари.¹⁷

Най-сериозната бариера за либерализацията са т. нар. заседнали или заварени разходи (stranded costs),¹⁸ залагани в дългосрочните договори. Проблемът за тях ще бъде разгледан в следващия раздел и ще бъдат направени разсъждения във връзка с очакванията дали цените ще се понижат след либерализацията.

Stranded разходи

В държавите с либерализация на енергетиката излишъците на енергия или мощности не могат да бъдат продавани. Ако има по-ранни ангажименти (договори) от страна на доставчиците да купят такава енергия, производителите трябва да бъдат компенсирани. Това на практика се означава с понятието "заседнали" разходи (stranded costs). В Унгария проблемът с тези разходи ще стане актуален, когато се отвори пазарът на електричество, което обаче няма да се дължи на излишъци на мощности в абсолютно измерение, а ще бъде предизвикано от вече сключени договори за покупка на електричество.

¹⁷ Първото изследване по въпроса беше от средата на 2000 г. Вж. Azonos felteteleket terem az energiatozsde (Energy exchange provides equal conditions). - Magyar Nemzet, 22 August 2000.

¹⁸ По-нататък в статията ще се използва наименованието на тези разходи на английски език.

“MVM”, организацията, която играе централна роля в търговията на електричество и доставка, подписва два вида договори. Първият вид са тези с компаниите-производители за покупка на електричество от тях, а вторият - договорите с доставчиците за продажба на електричество. Договорите за покупка са за 20-25 години, докато тези с доставчиците имат валидност до 15 години.¹⁹ Сега проблематични са договорите, сключени с производителите.

През 1995 г. “MVM” сключи договори с компаниите-производители. Те бяха дългосрочни - за 20-25 години, и се отнасяха за 85-90% от производствените мощности за 7500 MW.²⁰ Д-р К. Gerse, търговски директор на MVM дава данни за по-малка мощност (малко над 5000 MW), но разликата не е съществена. По-късно компанията подписа договори за нови мощности, които съдържат клаузи, че тя ще купува електричество от производителите на гарантирани цени. Това означава, че производителите ще се радват на такива цени дори след 2001 г., откогато пазарът на електричество ще бъде либерализиран и пазарните цени се очаква да се понижат. При това положение, след като “MVM” ще продава електричество на по-ниски пазарни цени, а ще плаща по по-рано договорени по-високи цени на производителите, организацията ще търпи значителни загуби под формата на stranded разходи.

Колко високи биха били тези stranded разходи и как да се реши проблемът?

Има няколко оценки за величината им. През 1999 г. I. Bakacs, тогава президент на “MVM” написа във връзка с дългосрочните договори: "Дългосрочните договори бяха необходими главно поради приватизацията и след това поради нуждата от финансиране на нови електроцентрали. През 1995 г. договорите за покупка на електричество бяха за 2000 млрд. форинта и след това допълнително за 1500 млрд. форинта. Системата на дългосрочни договори с компаниите-производители, от една страна, и с компаниите-доставчици, от друга, не е последователна."²¹ Това означава, че покупките на електричество в дългосрочен план са за общо 3500 млрд. форинта. Разбира се, не общата сума, а само част от нея ще бъде под формата на stranded разходи след отварянето на пазара. Специалисти-енергетици дадоха числа с широк диапазон за оценка на тези разходи - от няколко до 40 млрд. форинта (годишно 200 млн. щ. дол.),²² или от 5 млрд. до 100 млрд. форинта (500 млн. щ. дол.).²³ Вероятно най-компетентната

¹⁹ Договорите с доставчиците са сключени през 1997 г. за 15 години. Вж. *Myhalyi, P.* Цит. съч.; *Peredi, A.* Tizenot evig biztos aramellatas (Stable electricity supply for 15 years). - Nepszabadsag, 10 September 1997.

²⁰ Вж. *Mink, M.* Kisfeszultseg (Low voltage). - HVG, 14 August 1999.

²¹ Вж. *Bakacs, I.* A villamosenergia-ipar ket atalakulas kozott (Electric energy industry between two restructurings). A Magyar Villamos Muvek Kozlemenyei (Bulletin of the MVM) 1999, N 6, а също и www.mvm.hu

²² *Mink, M.* Цит. съч.

²³ *Krivan, B.* Tizfilleres nyitas az arampiacon (Opening the electricity market by 10 fillers). - Magyar Hirlap, 30 June 2000.

оценка е на Gerse, търговски директор на MVM. Той различава три вида stranded разходи:

- разходи за поддържане на излишъците от въглища за отопление - около 22 млрд. форинта;
- намаляване на действието на договорения портфейл на електроцентралата, което резултира в повишаване на средната цена;
- гарантирани покупки на електричество от договорените мощности, където условието "вземи или плати" ще доведе до загуба на 10-45 млрд. форинта в зависимост от реалния пазар (гарантирани покупки и продажби).²⁴

Сумарно за трите вида разходи те възлизат на над 140 млрд. форинта. Изчисленията обаче се отнасят само до 2008 г., което е почти половината от дългосрочния период 20-25 години. Дори ако този отрязък от време отразява средно изчисления за всички електроцентрали портфейл, може да се предвиди, че stranded разходите ще продължат да нарастват и след 2008 г., така че тяхната обща сума може да се удвои на 300 млрд. форинта или дори повече. Това, сравнено с общата сума според договорите от 3500 млрд. форинта, би било 10% загуба.

Свързан с разглеждания проблем е и този за въгледобивните мини. През 1993-1994 г. те бяха интегрирани с електроцентралите, а неинтегрираните неконкурентни мини трябваше да бъдат затворени постепенно до 1998 г. Това намерение обаче се реализира само отчасти.²⁵ През 1999 г. правителството реши да затвори губещите мини през 2000 г.²⁶ Според предприетата държавна политика интегрираните мини можеха да продължат да работят в рамките на техните мощности и договори за покупка на електричество с "MVM", докато срокът на лиценза на съответната електроцентрала изтече, но дори губещите мини не можеше вече да бъдат субсидирани.

Кой ще плаща stranded разходи? Когато се отговаря на този въпрос, едно нещо изглежда сигурно - в крайна сметка това ще бъде потребителят или гражданинът, който ще плаща по-високи цени за електричеството или данъци за субсидиите.

Ако се отвори пазарът, крайният потребител ще трябва да плати веднага 5.5 млрд. форинта повече, 66% от които ще бъдат платени от

²⁴ По-точно загубата идва от разликата между гарантираните цени при покупката от "MVM" и по-ниските фактически пазарни цени, по които тя ще продава електричеството на доставчиците. Вж. Gerse, K. *Piacnyitas, verseny, befagyott kolsegek, fogyasztói arak* (Market opening, competition, stranded costs, consumer prices). *A Magyar Villamos Muevek Kozlemenyei*, 2000, или www.mvm.hu

²⁵ *A Magyar energiapolitika 1999-ben* (A Gazdasagi Miniszterium orszaggyulesi beszamolaja), Hungarian energy policy (Report of the Ministry of Economic Affairs to the Parliament). *Gazdasagi Miniszterium*, December 1999.

²⁶ Те са: "Putnok", "Feketevolgy" и "Lencsehegy". Тези мини бяха поддържани чрез субсидии в размер на 2.6 билиона форинта за 1998 г. В тях са наети 2500 човека, които трябва да бъдат компенсирани на обща сума 4 млн. форинта, ако мините бъдат затворени.

домакинствата, а останалата част - от големите компании-консуматори. Големите компании могат вероятно да икономисат тези разходи, като купуват директно от производителите. Освен това допълнителна загуба от 9 млрд. форинта ще възникне от излишъците на мощности, финансирането на които е нерешен проблем, както отбелязва Р. Honig, главен секретар в Министерството на икономиката.²⁷ От друга страна, цените на електричеството за домакинствата не могат да бъдат повишавани безгранично, защото правителството сложи 6% таван за цялата 2001 г.

За да се избяга от капана на stranded разходите, трябва да бъде преразгледан проблемът за дългосрочните договори за покупка. В доклад на Министерството на икономиката от декември 1999 г. на "MVM" беше предложено да се преразгледат тези дългосрочни договори, да се преговаря отново с партньорите, като се съкрати срокът на действие на договорите и да се намери начин да се "управляват" stranded разходите на инвестициите в електроцентралите, които стават неконкурентноспособни.²⁸ Чуждестранните собственици са уведомени за евентуалните нови преговори по дългосрочните договори.²⁹ До 2001 г. обаче "MVM" още не е започнала преговаряне.

Перспективи: цени и конкуренция

Най-важните очаквания по отношение на либерализацията на електричеството в Унгария са цените да започнат да намаляват. Въпросът е обаче по-сложен от това просто да се чака силното намаление на цените на западния пазар да се разпространи автоматично до унгарския пазар. Първо ще разгледаме момента на предлагането и след това други елементи.

Предлагането на електроенергия се определя от вътрешни за страната ресурси и от вноса. След либерализацията всеки може да произвежда и продава електричество, което означава, че предлагането може да нарасне. В момента на либерализацията обаче появата на нови фирми на пазара е малко възможна, защото само електроцентралите на големите индустриални компании могат да предлагат електричество, а има близо 10 такива генератора, които при това са с ниска мощност от 50 MW. За построяването на нови електроцентрали са необходими няколко години и това би изисквало разходи, по-високи от тези на съществуващите електроцентрали поради по-големия риск и нуждата от допълнително самофинансиране на новите

²⁷ Krivan, B. Цит. съч.

²⁸ A Magyar energiapolitika 1999-ben (A Gazdasagi Miniszterium orszaggyulesi beszamolaja), Hungarian energy policy (Report of the Ministry of Economic Affairs to the Parliament). - Gazdasagi Miniszterium, December 1999.

²⁹ К. Kreuzer, президент на "Bayernwerk Hungarian Rt." твърди, че "тези договори трябва да бъдат преговаряни и променени на пазарна основа. Ако "MVM" може да намали гарантираните цени, залегнали в договорите, проблемът на stranded разходи ще бъде решен автоматично". Вж. Krivan, B. Цит. съч.

проекти.³⁰ Освен това неизбежно ще бъдат добавени нови разходи за опазване на околната среда. И така ще възникне парадокс, според който построяването и започването дейността на нови мощности няма да води до по-ниски, а напротив - до по-високи цени на електричеството.

Колкото до вноса, евтино електричество може да бъде внесено от Словакия и Украйна. Тук обаче мощностите за трансграничен пренос са "тясното място", а внесената електроенергия трябва да отговаря на унгарско-УСРТЕ стандарти за безопасност, което изисква допълнителни разходи. Оценките за вносни мощности са 450 MW от Украйна и 400-600 MW от Австрия и Словакия.³¹ Освен това ще бъде необходимо известно време, докато вносното електричество би се прибавило към вътрешното предлагане, защото политиката на правителството от 1999 г. ясно предвижда вносът да се освободи само когато Унгария стане член на ЕС. Дотогава монополът на "MVM" върху износно-вносната дейност ще се запази.³² 2002 г. беше първоначално определена като година за влизане на Унгария в ЕС, но впоследствие се разбра, че това ще стане по-късно, което се отнася и за либерализацията на вноса на електричество. Последният обаче може да бъде освободен дори още по-късно, защото, както подчертава новият президент на "MVM" Katona, на вътрешните в страната електроцентрали трябва да бъде дадена известна протекция срещу евтин внос на електричество.³³ Друго ограничение произтича от новия проектозакон за електрическата енергия, където се предвижда, че играчите на пазара, т.е. големите компании, трябва да купуват поне 50% от тяхното годишно потребление на електричество от вътрешно за страната производство, което означава, че предвиденият да бъде свободен 10-15% пазарен дял ще се свие до 5-7%. А това е твърде малък дял, за да упражни каквото и да е влияние върху пазарните цени.

Централната позиция на "MVM" като монополно-контролиращ орган, изглежда, остава непроменена. Макар първоначално да се предвиждаше приватизация на "MVM", енергийната политика в страната от 1999 г. утвърждава, че тази институция не трябва да се приватизира преди отварянето на пазара.³⁴ Дори ако нейното бъдеще е замислено като холдинг,

³⁰ Според предварителни изчисления обикновено 25% собствен дял би нараснал до над 50% за даден проект и банките биха определили по-висок лихвен процент, а също и по-строги други условия. Така разходите за нови електроцентрали биха били по-високи от тези на сега съществуващите, с които "MVM" има сключени дългосрочни договори (*Gerse, K., Piacnyitas, verseny, befagyott kolsegek, fogyasztói arak* (Market opening, competition, stranded costs, consumer prices). *A Magyar Villamos Muvek Kozlemenyei*, 2000, 1).

³¹ *Gerse K.* Цит. съч.

³² *A magyar energiapolitika alapjai, az energia uzleti modellje* (Hungarian Energy Policy Principles and the Business Model of the Energy Sector), *Gazdasagi Miniszterium*, July 1999; на английски език: www.gm.hu/english/economy/energy/energy.pdf.

³³ *Az MVM készül a versenyre* (MVM prepares for competition). - *Magyar Hirlap*, 27 September 2000.

³⁴ "Организационната структура на "MVM Co. Ltd." трябва да бъде трансформирана. Атомната електроцентрала "Paks" и електроцентрала "Vertes", а също новата Национална компания за пренос на електричество (която ще бъде създадена от сливането на мрежата на

двата мощни агента - атомната електроцентрала "Paks" и Националната електрическа мрежа, ще принадлежат към "MVM" и след либерализацията.³⁵

Засилва се натискът на индустриалните потребители върху централните власти да отворят пазара, вкл. да освободят вноса. Например Заводът за преработка на хартия в Mosonmagyaróvár, намиращ се на западната граница на Унгария, обяви през 1999 г., че електричеството за него би било по-евтино, ако го купува от съседна Австрия, отколкото от унгарските доставчици, и неговите мениджъри поискаха от властите да разрешат подобен внос. Искането беше отклонено. "MVM" има монопол върху вноса и износа, а също е свързана чрез дългосрочни споразумения, от една страна, с производителите, а от друга, с доставчиците.

Структурата на унгарските цени на електричеството е друг фактор, поради който те не могат да се понижат толкова, колкото на западните пазари. По-точно, докато при тарифите и цените на производител в Германия имаше значителен резерв-марж, за да се осигури голямо намаление за потребителите, в търговията на едро в Унгария цените и тарифите на доставка не са построени на база марж за пазарен риск. Нещо повече, този риск-марж трябва да бъде включен в цените в Унгария за в бъдеще.³⁶

Газовите електроцентрали може би също ще направят разходи, които няма да позволят намаление на цените. Най-скоро построените електроцентрали работят с природен газ и техният дял се увеличава, защото беше предвидено газта като евтино гориво да бъде ползван в по-дългосрочен план, поради което се очакваше и разходите по опазване на околната среда да не бъдат твърде високи. Но увеличението на цените на петрола през 2000 г. повиши и цените на газта, като от ноември 2000 г. те се покачиха внезапно с 43% за индустриалните потребители. В заводите, употребяващи газ като гориво, разходите представляват обикновено 60-70% от общата сума, така че по-високите цени ще предизвикат нарастване на общите разходи с 30%. Това ще рефлектира върху цените на потребители на електричество - ще има 12% повишение.³⁷ Според изчисленията на специалисти общото нарастване на цените на газта със 70-80% (друго с 40 до 43% през ноември 2000 г.) ще направи разумно по-нататъшното използване на електроцентралите с твърдо гориво (въглища).³⁸ С покачването на цените на газта разликата между производствените разходи при производство на електроенергия на база газ и

"MVM" за високочестотен ток и "OVIT Co. Ltd.") ще продължи да принадлежи на холдинга. Периодът на реорганизация и подготовка за отваряне на пазара обаче не е подходящо време за приватизиране на "MVM Co. Ltd.". Вж.: A magyar energiapolitika alapjai, az energia uzleti modellje (Hungarian Energy Policy Principles and the Business Model of the Energy Sector). Gazdasagi Miniszterium, July 1999.

³⁵ Az MVM kszul a versenyre (MVM prepares for competition). - Magyar Hirlap, 27 September 2000.

³⁶ Gerse, K. Цит. съч.

³⁷ Tovabb tárgyalnak a gazarrol (Gas prices are still negotiated). Nepszabadsag, November 2000, N 2.

³⁸ Peredi, A. Gazarfuggo eromufejlesztések (gasprice-depending power plant developments). - Nepszabadsag, 18 August 1999.

въглища ще се намали и ще стане 6-7 форинта на квтч при газта и 8-10 форинта - при въглищата.³⁹ Така мечтите за евтино гориво за електроцентралите започнаха да се изпаряват, а и се оказа, че цените на газта не са независими от тези на течното гориво, както се предполагаше по-рано. Следователно цените на електроенергията може да се повишат, вместо да се понижат.

Чуждестранните инвеститори са спокойни главно защото очакваха повишаване на цените. С изравняване общо на цените на стоките и услугите в Унгария с тези в западните страни изглеждаше неизбежно това да се случи и за енергията. Сега цените на електричеството в Унгария са все още около половината от тези в Германия. Инвеститорите са подготвени за либерализацията и макар че не им е разрешено да строят нови заводи, те инвестират в мерки по опазване на околната среда и други проекти, даващи им възможност да "скочат", когато пазарът се отвори. Германската "RWE" например е готова с проект за 1000 MW, който беше отклонен на по-ранен етап от унгарска страна и евентуално ще се осъществи след 2010 г. Тъй като това е проект за електроцентрала на база твърдо гориво, "RWE" не смята да затваря мини.⁴⁰ През 2000 г. "RWE" завърши проект за обезсеряване и по този начин ще има връзка и с други производители, защото споразуменията по околната среда с ЕС задължават всички, работещи на въглища, да прилагат обезсеряващо оборудване от 2004 г. С този проект "RWE" стана първа между електроцентралите на база въглища в Унгария и дори при значителните си инвестиции получи солидна печалба, като дивидентите за 2000 г. бяха 17%. Електроцентралата "Matra" работи при пълен капацитет, като "MVM" плаща 8 форинта на квтч.

За краткото време след предвиденото отваряне на пазара P. Honig, главен секретар в Министерството на икономиката, е вероятно прав, когато предупреждава, че е измамна мечта да се очаква понижение на цените на електричеството в резултат от либерализацията, само че темпът на увеличението им ще бъде по-бавен.⁴¹

Първоначално отварянето на пазара беше запланувано да започне от януари 2001 г. Като първа стъпка 10-20% от него трябваше да бъдат отворени за големите потребители през 2001 г., а като втора - целият пазар да бъде освободен до 2005 г. Поради нерешени проблеми на stranded разходи обаче, а също и поради неохотата на "MVM" това беше отложено за 2002 г., когато ще бъдат отворени 25% от пазара. Интересно е, че скоро след отлагането големите индустриални потребители публикуваха общо комюнике, подписано от 17 компании, в което се настоява за незабавна либерализация. Днес нищо не може да оправдае старата монополна система, защото тя води до високи разходи, а реалният конкурентоспособен пазар е нещо желано.

Превод Росица Рангелова

³⁹ Krivan, B., P. Kubik, Szenesnek all a vilag (Chances open for coal). - Mafyar Hirlap, 1 November 2000.

⁴⁰ Пак там.

⁴¹ Krivan, B., Tizfilleres nyitas az arampiacon...